

Till

Statsrådet och Chefen för Utbildningsdepartementet

Hemställan om översyn av nuvarande lärarutbildning

1. Inledning

Inom Sveriges lärarförbund har under de senaste åren lärarutbildningsfrågorna upptagits till förnyad och intensifierad debatt. Bl a har arbetssituationen i dagens skola lett till att det från lärarna själva - liksom från många andra håll - ifrågasatts om nuvarande lärarutbildning kan anses vara adekvat för de arbetsuppgifter som idag åläggs lärarna.

Förbundet finner att starka skäl talar för en snar översyn av utbildningen. Inom förbundet har utarbetats ett förslag till riktlinjer för en mera ändamålsenlig utbildning. Efter ingående remissbehandling i förbundets regionala och lokala instanser kunde förslaget föreläggas förbundskongressen i juni 1971. Kongressen uttalade sig för en översyn av nuvarande lärarutbildning enligt de föreslagna riktlinjerna.

2. Nuvarande utredningsläge

Skolreformernas förverkligande är i hög grad beroende av hur de förbereds och uppföljs i lärarnas grundutbildning och i lärarfortbildningen. Utbyggnaden av förskolan och denna skolforms närmare anknytning till grundskolan, genomförandet av Lgr 69, införandet av en enhetlig gymnasieskola i förening med kvantitativa och innehållsmässiga förändringar av skolsystemet på detta stadium m m måste få konsekvenser för grundutbildningen och fortbildningen för olika lärargrupper.

Den 1 juli 1968 påbörjades genomförandet av en reform av grundutbildningen för grundskolans samt gymnasiets och fackskolans lärare. Underlag för reformen utgjordes av förslag av 1960 års lärarutbildningssakkunniga (LUS) samt proposition i ärendet till 1967 års riksdag. Utbildningen av

lärare i s k övningsämnen utreds f n av särskilda sakkunniga, 1968 års lärarutbildningskommitté (LUK). I yrkesutbildningsberedningen (YB) har under år 1970 framlagts förslag om "yrkesteknisk högskoleutbildning" och om "arbetslivsinriktad lärarutbildning". Förskollärarutbildningen är föremål för viss översyn inom skolöverstyrelsen, såväl vad gäller organisation som innehåll och vidare kan förväntas att barnstugeutredningens arbete kommer att få konsekvenser för utbildning av lärare för denna skolform. Kompetensutredningens (KU) förslag hösten 1970 vad gäller tillträdeskrav till högre studier berör i hög grad den grundläggande lärarutbildningen. Överväganden och förslag från 1968 års utbildningskommitté (U 68) vad gäller bl a den inre och yttre organisationen av studierna på eftergymnasial nivå måste rimligen få konsekvenser även för lärarutbildningen.

F n är således en rad utredningar sysselsatta med olika problemkomplex som berör lärarutbildningen. Ingen av dessa utredningar har emellertid med utgångspunkt från sina direktiv att göra en mera övergripande samlad bedömning av olika lärarutbildningsfrågor. Inte heller har dessa utredningar till uppgift att på djupet granska vilka förändringar i lärarutbildningen som införandet av Lgr 69 och den integrerade gymnasieskolan kräver.

Med hänsyn till de genomgripande reformer som genomförts inom skolväsendet eller är under genomförande är det orimligt att åstadkomma en anpassning av lärarutbildningen genom punktinsatser och etapplösningar. Den nuvarande organisationen är alltför bindande och omöjliggör därigenom en sådan anpassning.

Det framstår följaktligen som angeläget att en omfattande och samlad översyn görs av grundutbildningen av lärare för förskola, grundskola och gymnasieskola.

3. Otillräckligt beaktade faktorer

3.1. Samverkan i skolarbetet

Inom en snar framtid kan man räkna med att flertalet barn och ungdomar är under utbildning under en sammanhängande period av minst 13 år - allmän förskola från fem års ålder, grundskola samt två till tre år i gym-

nasieskola. Under hela denna tid är målet för lärarverksamheten densamma, nämligen att medverka till varje enskild elevs allsidiga och kontinuerliga utveckling. Undervisningsprinciperna om individualisering, självverksamhet, medansvar m m är generella för allt arbete i förskola, grundskola och gymnasieskola. Läraryrket är en helhet och ändrar inte på något avgörande sätt karaktär med hänsyn till t ex elevernas ålder. Helhetssynen på lärarfunktionen återspeglas inte i nuvarande system för grundutbildningen av lärare. Denna utbildning är i stället till sitt innehåll, inre struktur, organisation och förläggning starkt splittrad.

En stor del av lärarutbildningen är idag uppdelad efter skolform och - inom grundskolan - efter stadium. Särskilt markerad är gränsen mellan å ena sidan klasslärarstadiet och å andra ämneslärarstadiet, dvs mellan årskurserna 6 och 7 i den obligatoriska grundskolan, vilket slår igenom i grundutbildningen.

Stadieindelningen har ingen pedagogisk funktion. Ur den enskilde elevens synpunkt sker inga språngvisa förändringar vid övergång från ett skolstadium till ett annat. Inte heller när det gäller målet för skolans verksamhet innebär stadiegränserna några förändringar. Stadieindelning kan i vissa fall t o m utgöra ett hinder för en ändamålsenligt organiserad skolverksamhet som utgår från elevernas mognadsnivå. Några avgörande skolorganisatoriska skäl som motiv för stadieindelningen finns inte. Denna är i nuläget främst ett uttryck för lärarutbildningens utformning och de olika lärargruppernas kompetensområden. Uppdelningen i klasslärare och ämneslärare är i främsta rummet betingad av skolhistoriska förhållanden och är icke resultat av någon förutsättningslös prövning av en lämplig uppdelning av lärarfunktionerna t ex inom den obligatoriska skolan.

Den samverkan i det praktiska skolarbetet som enligt departementschefens uttalande i propositionen nr 4/1967 bör eftersträvas och som lärarförbundet för sin del kraftigt vill verka för är i dagens skola inte någon realitet. Enligt förbundets uppfattning kommer den inte heller att kunna åstadkommas inom rimlig tid med nuvarande konstruktion av grundutbildningen.

Samverkan i skolan är en förutsättning för att läroplanen skall kunna

fungera på avsett sätt. Bristerna i detta avseende är till men för eleverna och skolans arbetsresultat. Det måste därför vara ett krav på lärarutbildningen, att den genom konstruktion och praktisk utformning banar väg för sådan samverkan.

Härtill kommer att nuvarande lärarutbildning ger den enskilde läraren ett i olika avseenden mycket snävt arbetsområde, vilket försvårar möjligheterna att organisera undervisningen på det för den aktuella elevgruppen mest ändamålsenliga sättet. Förbundet konstaterar att någon mera inträngande analys inte gjorts av vilket system för lärarnas användning som är det mest ändamålsenliga med hänsyn till Lgr 69. Även om sådant material ännu saknas, torde det dock kunna ifrågasättas om nuvarande lärarsystem - en uppdelning av klasslärare och ämneslärare och en skarp gränsdragning mellan de båda systemen - befrämjar en undervisning som är individualiserad och tillrättalagd efter elevens mognadsnivå.

Förbundet anser således att nuvarande organisation av grundutbildningen utgör ett hinder dels för att en reell och rationell samverkan i det praktiska skolarbetet skall komma till stånd och dels för att lärarna i dagens skolarbete skall kunna förverkliga läroplanens intentioner. Den erforderliga översynen av grundutbildningen bör enligt förbundets mening leda till bl a att nuvarande klasslärargrupper ges en årskursmässigt bredare behörighet och ämneslärarna en större ämnesbredd.

3.2. Flexibel läraranvändning

Nuvarande bestämmelser för lärarutbildning och lärarbehörighet försvårar som nämnts möjligheterna för en flexibel användning av lärararbetskraften med hänsyn till kravet på en ändamålsenlig organisation av skolarbetet. De snäva behörighetsreglerna är också till hinder för en flexibel användning av lärarna med hänsyn till variationer i lärarbehovet till följd av förändringar i årskullarnas storlek, förändrat tjänsteunderlag i samband med kommande läroplansrevisioner, utfallet av elevernas tillval m m. Även detta förhållande talar för att en samlad översyn av grundutbildningen av lärare bör komma till stånd och att i anslutning här till lärarnas behörighetsområden prövas.

3.3. Samordning av grundutbildning och fortbildning

Erfarenheterna från de senaste årens reformarbete på skolans område gör

det nödvändigt att ökad uppmärksamhet ägnas frågan om hur framtida skolreformer skall introduceras och förberedas genom fortbildning. De snabba förändringarna för skolans mål, innehåll och arbetsformer samt kravet att varje lärare genom grundutbildning och fortbildning skall ges förutsättningar att undervisa enligt nya riktlinjer understryker också vikten av att grundutbildning och fortbildning innehållsmässigt betraktas som en sammanhängande enhet. Nuvarande dimensionering och organisation av lärarfortbildningen gör det inte möjligt att i praktiken realisera detta. Härför erfordras väsentligt ökade resurser för såväl generella som mer differentierade fortbildningsinsatser. Även på lärarområdet bör konsekvent kunna genomföras ett system med "återkommande utbildning", i vilket yrkesverksamhet och utbildning ständigt växlar.

Frågan om längden av grundutbildningen bör bedömas med utgångspunkt från de krav på utbildningen som den kommande yrkesverksamheten ställer. Med hänsyn till enhetligheten i läraruppgiften, de nya krav som ställs på lärarna m m kan ifrågasättas om fastställda tidsramar och rådande skillnader i utbildningstid mellan olika lärargrupper inom grundskolan är rimliga. Någon förkortning av utbildningstiden anser sig förbundet inte kunna förorda utan frågan gäller närmast för vilka utbildningsområden en tidsmässig förstärkning är mest angelägen. Frågan om tiden för grundutbildningen är dock helt beroende av i vilken utsträckning en mer systematiserad och återkommande lärarfortbildning kan erbjudas lärarna. Om detta kan ske enligt ett system där samtliga lärare efter en viss lärartjänstgöring kan erhålla fortsatt utbildning, bör vid avvägningen av utbildningsresurserna en eventuell tidsmässig förlängning av lärarutbildningen i första hand ske genom utökad fortbildning.

4. Riktlinjerna för översynen

4.1. Förkunskapskrav

Gällande tillträdeskrav för klasslärarutbildning är avslutade studier i gymnasium, fackskola eller motsvarande kunskaper. För utbildningen av lärare för högstadiet och gymnasiet (adjunkter) är tillträdeskravet genomgången treårigt gymnasium. Lärarförbundet har i olika sammanhang uttalat, att all lärarutbildning bör starta från en enhetlig grund i fråga om allmänna kunskaper och färdigheter, och generellt anknytas till den

allmänna förkunskapsnivå som gäller för annan yrkesutbildning av högskolekaraktär. Detta innebär i nuläget bl a att även klasslärarutbildningen bör anknytas till genomgången treårigt gymnasium. Erfarenheterna från nuvarande klasslärarutbildning bekräftar önskvärdheten av denna skolunderbyggnad.

Kompetensutredningen (KU) har emellertid i sitt hösten 1970 avlämnade principbetänkande föreslagit nya regler för behörighet till eftergymnasiala studier. Enligt förslaget skall behörigheten indelas i allmän och särskild behörighet. Lärarförbundet har tillstyrkt en sådan lösning. Vid beslut i enlighet med kompetensutredningens förslag kommer gällande krav för tillträde till klasslärarutbildningen vad gäller den allmänna behörigheten att överensstämma med vad som kommer att gälla generellt för tillträde till studier vid universitet och högskolor. Den fråga som då blir aktuell är vilka särskilda behörighetskrav som fortsättningsvis kommer att uppställas för tillträde till grundutbildning av lärare.

De särskilda behörighetskraven skall enligt kompetensutredningens förslag fastställas efter ingående analys av vad som är erforderligt för varje särskild utbildningslinje. Lärarförbundet vill understryka att denna prövning bör ske med utgångspunkt från en enhetlig syn på läraryrket. Det kan nämligen inte vara sakligt motiverat med hänsyn till kommande yrkesutbildning och yrkesverksamhet att uppställa olika krav på särskilda förkunskaper för lärare som kommer att undervisa i samma ämne. Samma behörighetskrav bör således gälla för tillträde till viss utbildningslinje, där utbildning av lärare i t ex engelska äger rum, oavsett om utbildningen syftar till undervisning i årskurs 3 eller i årskurs 7.

Av erfarenheterna från lärarhögskolorna framgår tydligt att de stora skillnaderna i förkunskaper hos lärarkandidaterna är till avsevärt förfång för utbildningen. Det måste alltså vara ett oeftergivligt krav att minimiförkunskaperna är inhämtade före lärarutbildningens början antingen genom propedeutisk kurs eller på annat sätt.

4.2. Förpraktik

Skolans viktiga samhällsuppgift har betonats i olika sammanhang inte minst vid de senast beslutade skolreformerna. I Lgr 69 framhålls att

om skolan skall lyckas främja elevernas utveckling till goda samhällsmedlemmar måste den ge dem kunskap om samhället och stärka deras samhörighet med detta. Detta innebär ett ökat krav från skolans sida att få kontakter med miljön utanför skolan. Av lärarna krävs också kunskap och förståelse för hur olika barns hemmiljö kan vara beskaffad och om hur andra yrkesgrupper upplever sina arbetsmiljöer.

Vid den utbildningspolitiska diskussionen framförs ibland förslag om att för olika yrkesutbildningar generellt borde ingå praktik från närbesläktat eller helt annat verksamhetsområde än det den aktuella yrkesutbildningen avser. Enligt lärarförbundets mening är det för blivande lärare viktigare än för många andra yrkesgrupper att få erfarenheter från andra yrkesområden. Det är också önskvärt att blivande lärare före påbörjandet av den direkta yrkesutbildningen får tillfälle lära känna skolans arbetssituation från "icke-elev"-synpunkt.

F n saknas ändamålsenliga urvalsinstrument vid antagning till lärarutbildning. Så långt nu kan bedömas torde det inte heller vara möjligt att inom en nära framtid bygga urvalet på tillförlitliga lämplighetsprov eller dylikt. Såväl ur de studerandes synpunkt som med hänsyn till den kommande yrkesverksamheten måste det därför bedömas vara angeläget att ge blivande lärare en möjlighet att genom verksamhet i skolan bedöma sin lämplighet för läraryrket.

Lärarförbundet föreslår därför att sådana organisatoriska anordningar skapas som gör det möjligt för blivande lärare att erhålla dels praktik från arbete inom yrkesområden utanför skolan, dels viss förpraktik från skolverksamheten. Denna senare praktik skulle exempelvis kunna avse olika assistentuppgifter.

4.3. Enhetlighet och specialisering

Grundutbildningen bör till sitt innehåll i ökad omfattning göras gemensam för de olika lärargrupperna. Detta gäller även till viss del de ämnesteoretiska studierna.

Vidare behöver alla lärare i dagens skola bred kunskap om hur man handhar elever. Utbildningen bör göras mera elevinriktad än som nu är fallet. Läraren bör dessutom ges speciell beredskap att möta och hjälpa

elever som befinner sig i skolsvårigheter. För alla lärare bör grundutbildningen innehålla grundläggande moment avseende specialundervisning.

Tillgänglig tid för ämnesstudier bör disponeras så att alla lärare kan genomgå fördjupade studier i vissa ämnen, t ex genom ett system med tillvalskurser. Härigenom ökas möjligheterna till samverkan mellan olika lärare i det praktiska skolarbetet samtidigt som svårigheterna med nuvarande övergång från mellanstadiets klasslärarsystem till högstadiets ämneslärarsystem minskas.

En tämligen stor del av den gemensamma utbildningen bör tidsmässigt förläggas till början av lärarutbildningen. Den specialisering som även fortsättningsvis är nödvändig bör vara mindre markerad än för nu och ske vid en så sen tidpunkt som möjligt under grundutbildningen.

För den sammanhängande skolgången förskola-gymnasieskola bör specialiseringen med hänsyn till elevernas ålder (årskurs) omfatta tre till fyra huvudgrupper. Specialiseringen bör utformas på sådant sätt att den befrämjar en flexibel användning av lärarna, vilket är angeläget med hänsyn till dels arbetssättet i grundskolan, dels variationer i lärarbehovet till följd av bl a födelsetalens variationer. Därvid bör prövas ett system med "overlapping" innebärande att några skarpa gränser icke fastställs mellan olika lärargrupper. I stället bör behörighetsområdena delvis täcka varandra.

Utöver denna specialisering, som alltså i första hand inriktas mot ett visst åldersstadium, bör specialisering också ske för vissa ämnesgrupper. Denna specialisering bör dock för de lägre årskurserna vara relativt begränsad. För årskurserna motsvarande grundskolans högstadium bör ämnesbredden ökas jämfört med nuvarande behörighetsregler.

Målinriktningen av utbildningen bör beaktas under hela utbildningstiden. Detta innebär bl a att inslag av metodik och praktik bör förekomma under ett tidigt skede av utbildningen inom all lärarutbildning.

All lärarutbildning för i denna skrivelse avsedda skolstadier bör sammanhållas i en gemensam organisation, vilken bör omfatta såväl den

ämnesteoretiska som den praktisk-pedagogiska utbildningen.

4.4. Vidareutbildning

Förbundet förutsätter, att lärare som önskar ändra sin specialisering liksom tidigare genom vidareutbildning skall kunna bygga på sin grundutbildning för behörighet till annan lärartjänst i enlighet med de principer för återkommande utbildning som i ett föränderligt samhälle bör gälla för alla yrkesområden. Till den närmare utformningen av denna vidareutbildning återkommer förbundet i ett senare sammanhang.

5. Trygghetsfrågor

De i denna skrivelse framlagda förslagen innebär vissa förändringar av lärarnas kompetensområden. Förutsättningen för att sådana förslag skall kunna framläggas och genomföras är att erforderliga övergångs- anordningar skapas. Reformen som syftar till kvalitetsmässiga förbättringar av vårt skolväsen måste kunna genomföras utan att enskilda befattningshavares trygghet råkar i fara. Beslut om förändrad användning av lärarna förutsätter att deras arbetstrygghet och lönetrygghet garanteras.

6. Sammanfattning och hemställan

Sammanfattningsvis kan konstateras att den nuvarande lärarutbildningen genom sin konstruktion och praktiska utformning

inte möjliggör önskvärd anpassning till läroplanens krav framför allt i fråga om elevvården och det pedagogiska samarbetet,

därigenom försvårar genomförandet av beslutade och planerade reformer,

förhindrar en flexibel användning av lärararbetskraften samt otillräckligt beaktar behovet av samordning av grundutbildning och fortbildning.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer förbundet

att en övergripande utredning tillsätts med särskilt uppdrag att överse och samordna utbildningen av lärare inom förskola, grundskola och gymnasieskola,

att de av förbundet här framförda synpunkterna beaktas vid utfärdandet av direktiven för en sådan utredning samt
att förbundet bereds tillfälle att medverka i ovannämnda utredning.

Stockholm den 11 januari 1972

Hans Hellers
förbundsordförande

/Bengt Åström
ombudsman